

Η υπό εξέλιξη κρίση και η εγκυρότητα του Μαρξ¹

Κάποιοι από σας ήταν παρόντες στη συνάντησή μας το Μάιο αυτού του έτους, σ' αυτό εδώ το κτίριο, όταν θυμήθηκα αυτό που είχα πει στον Lucien Goldman στο Παρίσι, λίγους μήνες πριν από τον ιστορικό γαλλικό Μάη του 1968. Επέμενα, λοιπόν, εκεί, σε αντίθεση με την κυρίαρχη τότε οπτική του «οργανωμένου καπιταλισμού», που υποτίθεται ότι είχε αφήσει οριστικά πίσω του τη φάση του «καπιταλισμού της κρίσης» – μια άποψη που κατ' εξοχήν υπερασπιζόταν ο Μαρκούζε και την οποία ασπαζόταν επίσης ο αγαπητός μου φίλος Lucien Goldman – ότι σε σύγκριση με την κρίση που ανοίγεται μπροστά μας, «η μεγάλη παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929-1933» θα φαινόταν σαν «ένα αθώο παιδικό πάρτι».

Τις τελευταίες βδομάδες είχατε μια πρόγευση αυτού που είχα υπ' όψη μου. Όμως τίποτα περισσότερο από μια πρόγευση, γιατί, η δομική κρίση του καπιταλισμού ως σύνολο, την οποία στη σημερινή εποχή βιώνουμε σε τεράστια κλίμακα, πρόκειται να είναι σημαντικά χειρότερη. Πολύ σύντομα, θα καταστεί βαθύτερη, υπό την έννοια ότι θα κατακτήσει τον κόσμο της λίγο ως πολύ παρασιτικής χρηματοπιστωτικής σφαίρας, αλλά και τον κάθε επιμέρους τομέα της κοινωνικής, της οικονομικής, και της πολιτιστικής μας ζωής.

Το προφανές ερώτημα που θα πρέπει τώρα να θέσουμε αφορά τη φύση της εκτυλισσόμενης σε παγκόσμια κλίμακα κρίσης και τις συνθήκες που απαιτούνται για μια εφικτή διέξοδο.

Αν προσπαθήσετε να θυμηθείτε τι ακούσατε τις δυο τελευταίες βδομάδες να επαναλαμβάνεται ασταμάτητα σχετικά με την παρούσα κρίση, θα ξεχωρίσετε μια λέξη που επισκιάζει όλες τις άλλες προτεινόμενες διαγνώσεις και τις αντίστοιχες θεραπείες. Η λέξη αυτή είναι η *εμπιστοσύνη*. Αν μπορούσαμε να κερδίζουμε δέκα στερλίνες για κάθε μια φορά που η μαγική αυτή λέξη προσφερόταν για δημόσια κατανάλωση τις τελευταίες δυο εβδομάδες σε ολόκληρο τον κόσμο, χωρίς να

Ο Ι. Μészáros είναι ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου του Sussex και μέλος της Ακαδημίας Επιστημών της Βουδαπέστης.

υπολογίσουμε τη συνεχή της επανάληψη από τότε μέχρι σήμερα, θα ήμασταν όλοι εκατομμυριοῦχοι. Το μοναδικό μας πρόβλημα θα ήταν το τι θα κάναμε με όλα αυτά τα εκατομμύρια που θα είχαμε μόλις αποκτήσει. Γιατί, καμιά από τις τράπεζές μας, ούτε ακόμα και αυτές οι πρόσφατα εθνικοποιημένες τράπεζες –εθνικοποιημένες σε ποσοστό όχι μικρότερο από τα δυο τρίτα του συνολικού τους κεφαλαίου– δεν θα μπορούσε να μας προσφέρει τη θρυλική «εμπιστοσύνη» που απαιτείται για μια ασφαλή κατάθεση ή επένδυση.

Ακόμα και πρωθυπουργός μας, ο Gordon Brown, μας παρουσίασε από αυτή την άποψη, με την περίφημη φράση «η εμπιστοσύνη είναι το πιο πολύτιμο πράγμα». Προσωπικά γνωρίζω –όπως πιθανότατα και οι περισσότεροι από σας– που λέει ότι «η αγάπη είναι το πιο πολύτιμο πράγμα». Αλλά, να είναι η εμπιστοσύνη στο καπιταλιστικό τραπεζικό σύστημα το πιο πολύτιμο πράγμα, ε αυτό πια μου φαίνεται η έσχατη διαστροφή!

Παρ' όλα αυτά, η επίκληση αυτής του μαγικού γιατρικού φαίνεται να είναι καθολική. Επαναλαμβάνεται μάλιστα με τέτοια βεβαιότητα σαν να μπορούσε η «εμπιστοσύνη» να πέσει από τον ουρανό ή να βλαστήσει στα καπιταλιστικά λιπασμένα χρηματοπιστωτικά δέντρα.

Πριν από τρεις μέρες (στις 18 Οκτωβρίου), η εκπομπή του Andrew Marr, ναυαρχίδα του κυριακάτικου πρωινού προγράμματος συνεντεύξεων του BBC, παρουσίασε τον Sir Brian Pitman, ένα διακεκριμένο γηραιό κύριο, που συστήθηκε ως ο πρώην επικεφαλής της τραπεζικής επιχείρησης Lloyds. Δεν λέχθηκε τότε ήταν ο Pitman επικεφαλής αυτής της επιχείρησης, ωστόσο πολύ σύντομα το κατέστησε αρκετά σαφές ο τρόπος που μιλούσε. Γιατί από τις απαντήσεις του που απέπνεαν σεβασμό προέκυπτε ότι θα μπορούσε κάλλιστα να ήταν επικεφαλής της τράπεζα Lloyd πολύ πριν από την Παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929-33. Προκειμένου να ενθαρρύνει με τη σειρά του τους συνομιλητές του, ο Pitman εισήγαγε μια μεγάλη εννοιολογική καινοτομία στον περί εμπιστοσύνης λόγο, λέγοντας ότι τα βάσανά μας οφείλονται σε μια κάποια υπερ-εμπιστοσύνη. Και αμέσως υπέδειξε το νόημα αυτής της «υπερ-εμπιστοσύνης», επαναλαμβάνοντας περισσότερες από μια φορές σε μια σύντομη συνέντευξη ότι σήμερα δεν μπορεί να υπάρξει σοβαρό πρόβλημα, γιατί η αγορά φρόντιζε πάντοτε για το καθετί, ακόμα και αν μερικές φορές κατέρρεε απροσδόκητα. Στη συνέχεια πάντα ανέκαμπτε και πάλι. Αυτό λοιπόν θα κάνει και τώρα, και αυτό θα συνεχίσει να επαναλαμβάνει συνεχώς στο μέλλον. Η παρούσα κρίση δεν θα έπρεπε να υπερεκτιμηθεί, όπως μας είπε, γιατί είναι πολύ λιγότερο σοβαρή από αυτή που βιώσαμε προηγουμένως, το 1974. Γιατί το 1974 είχαμε εβδομάδα τριών εργάσιμων ημερών στη Βρετανία (αν και μόνο στη Βρετανία), ενώ τώρα δεν έχουμε τίποτα τέτοιο. Έχουμε κάτι τέτοιο; Ποιος μπορεί να αντικρούσει ένα τέτοιο αναμφισβήτητο γεγονός;

Έτσι λοιπόν, η μαγική ερμηνευτική λέξη για όλα τα βάσανά μας δεν είναι μόνη της σαν ένα δυστυχημένο ορφανό, αλλά είναι μέρος μιας ψευδο-χεγκελιανής φουκογιαμικής τριάδας: εμπιστοσύνη – έλλειψη εμπιστοσύνης και υπερ-εμπιστοσύνη. Το μόνο συστατικό που λείπει από αυτό το μαγικό ερμηνευτικό λόγο είναι τώρα το πραγματικό θεμέλιο του επικίνδυνου τραπεζικού και ασφαλιστικού μας συστήματος που λειτουργεί στο έδαφος αυτοεξυπηρετούμενων τεχνασμάτων εμπιστοσύνης που αργά ή γρήγορα υποχρεωτικά θα ανακαλυφθούν, κάτι που έχει ήδη γίνει κατά διαστήματα.

Σε κάθε περίπτωση, όλη αυτή συζήτηση σχετικά με τις απόλυτες αρετές της εμπιστοσύνης στην καπιταλιστική οικονομική διαχείριση μοιάζει πολύ με την εξήγηση που συναντάμε στην ινδιάνικη μυθολογία σχετικά με το υπέδαφος στο οποίο στηρίζεται το σύμπαν. Γιατί, σ' αυτή την αρχαία οπτική του κόσμου λέγεται απόλυτα καθησυχαστικά ότι το σύμπαν κουβαλιέται στις πλάτες του ελέφαντα. Και ο αυτό- προφανώς πανίσχυρος ελέφαντας; Θα μπορούσατε να ρωτήσετε. Κανείς δεν θα έπρεπε να έχει δυσκολία. Γιατί ο ελέφαντας, ακόμα πιο πολύ καθησυχαστικά, στηρίζεται στην πλάτη της κοσμικής χελώνας. Τι γίνεται όμως με την ίδια την κοσμική χελώνα; Μην τολμήσετε να κάνετε τέτοιες ερωτήσεις γιατί κινδυνεύετε να σας ρίξουν βορά των τίγρεων της Βεγγάλης, πριν από την οριστική τους εξαφάνιση.

Ευτυχώς ίσως (;) ο *Economist* είναι λίγο πιο ρεαλιστικός στην εκτίμηση της κατάστασης.

Στα πλαίσια του επίπνου θέματός μας, της αναγνωρισμένης πλέον επιδείνωσης της οικονομικής κρίσης, θα παραθέσω κάποια ακριβή αποσπάσματα, στα οποία περιλαμβάνονται κάποια επιβαρυντικά στοιχεία των αναντίρρητων πλέον καπιταλιστικών αποτυχιών, τα οποία έχω συλλέξει κυρίως από καθιερωμένα και ξεδιάντροπα αστικά ταξικά έντυπα όπως ο *Economist* και οι *Sunday Times*. Θα τα παραθέσω σχολαστικά λέξη προς λέξη, γιατί τα έντυπα αυτά κατέχουν μια εξέχουσα θέση στον τομέα τους, αλλά και προκειμένου να αποφύγω κάθε κατηγορία περί αριστερόστροφης προτίμησης και διαστρέβλωσης.

Ο Μαρκ έλεγε ότι στις σελίδες του *Economist* η αστική τάξη «μιλάει με τον εαυτό της». Από τότε τα πράγματα έχουν αλλάξει λίγο. Γιατί τώρα, ακόμα και στο εξειδικευμένο πεδίο των «ειδημόνων της οικονομίας», η άρχουσα τάξη χρειάζεται τη μαζική κυκλοφορία ενός προπαγανδιστικού οργάνου για το σκοπό της γενικής παραπλάνησης. Την εποχή που έζησε ο Μαρκ η άρχουσα τάξη είχε άφθονη «εμπιστοσύνη», όπως επίσης και εξ ίσου άφθονη αναμφισβήτητη «υπερ-εμπιστοσύνη» για όσους την χρειάζονταν. Έτσι λοιπόν, στις σημερινές, λιγότερο αυτάρκες, συνθήκες, στον εβδομαδιαίο λονδρέζικο *Economist* –υποκριτικό φερέφωνο της κυριαρχούμενης από τις ΗΠΑ ετήσιας «συνάντησης του Νταβός» – συνιστάται να συναινέσει ότι η κρίση που αντιμετωπίζουμε σήμερα σχετίζεται

με τις δυσκολίες «διάσωσης του Συστήματος» (*Saving the System*), σύμφωνα με τον ολοσέλιδο τίτλο της 11ης Οκτωβρίου 2008.

Μπορούμε βεβαίως να αναγνωρίσουμε ότι αυτό που τυχαίνει να διακυβεύεται σήμερα δεν είναι τίποτα λιγότερο από τη «διάσωση (ή μη διάσωση) του συστήματος», ακόμα και αν η συζήτηση αυτού του προβλήματος από τις στήλες του *Economist* είναι μάλλον παράδοξη και αντιφατική. Γιατί, με το γνωστό τρόπο με τον οποίο ο *Economist* συνηθίζει να παρουσιάζει την έντονα μεροληπτική του στάση, χρησιμοποιώντας τις διατυπώσεις «από τη μια μεριά, από την άλλη μεριά», καταφέρνει να φτάνει στο επιθυμητό συμπέρασμα, υπέρ της κατεστημένης τάξης πραγμάτων. Έτσι λοιπόν, ο *Economist* μας βεβαιώνει στο κύριο άρθρο του της 11ης Οκτωβρίου ότι «τη βδομάδα που πέρασε είχαμε τις πρώτες ενδείξεις μιας συνεκτικής παγκόσμιας απάντησης στο κενό εμπιστοσύνης». Τώρα, ευτυχώς, το κενό εμπιστοσύνης, παρ' ότι καθ' εαυτό είναι μεμπτό, αναμένεται να θεραπευτεί χάρη σε μια κάπως μυστηριώδη «συνεκτική παγκόσμια απάντηση».

Ταυτόχρονα, από την πιο ρεαλιστική πλευρά, η εβδομαδιαία λονδρέζικη έκδοση παραδέχεται επίσης στο ίδιο editorial ότι «οι ζημιές στην πραγματική οικονομία γίνονται εμφανείς. Στην Αμερική, η καταναλωτική πίστη συρρικνώνεται, και περίπου 150.000 Αμερικανοί έχασαν τις δουλειές τους μέσα στο Σεπτέμβριο, αριθμός που είναι ο μεγαλύτερος από το 2003. Κάποιοι κλάδοι πλήττονται έντονα, οι πωλήσεις αυτοκινήτων βρίσκονται στο κατώτερο σημείο τους των τελευταίων 16 χρόνων, καθώς οι υποψήφιοι αγοραστές δεν μπορούν να δανειστούν χρήματα. Η General Motors έκλεισε προσωρινά μερικά από τα εργοστάσιά της στην Ευρώπη. Σε ολόκληρο τον κόσμο, οι προβλέψεις όπως πχ. των διευθυντών πωλήσεων, είναι εξαιρετικά ζοφερές». Δεν διατείνονται ωστόσο ότι το «κενό εμπιστοσύνης» ενδεχομένως να έχει κάποια σχέση με αυτά τα γεγονότα.

Βεβαίως, η απολογητική υπεράσπιση του συστήματος πρέπει να κυριαρχεί σε κάθε άρθρο, ακόμα και όταν αυτό πρέπει να παρουσιάζεται ως ο αναμφισβήτητος λόγος πραγματιστικής σοφίας. Υπό αυτή την έννοια, η «διάσωση του συστήματος» για τον *Economist* ισοδυναμεί με την ολοκληρωτική άκριτη ταύτιση του περιόδικου και την άνευ όρων υπεράσπιση της απεριόριστης επιχείρησης οικονομικής διάσωσης –που θα πρέπει χωρίς άλλο να εκτελεστεί από τους κατ' έθιμον πλέον δογματικά δοξαζόμενους πόρους της αγοράς– υπέρ του ταραζόμενου καπιταλιστικού συστήματος. Έτσι λοιπόν, ακόμα και τα πιο αγαπητά και δοκιμασμένα προπαγανδιστικά δόγματα (μιας όχι μόνο ανύπαρκτης, αλλά και ούδεποτε υπήρξας ελεύθερης αγοράς) μπορούν πλέον να ριχτούν στα σκουπίδια υπέρ του ευγενούς σκοπού της «διάσωσης του συστήματος». Κατά συνέπεια, μας πληροφορεί ο *Economist*:

«Η παγκόσμια οικονομία βρίσκεται σαφώς σε δεινή θέση, όμως θα μπορούσε να ήταν πολύ χειρότερα. Είναι η κατάλληλη στιγμή να αφήσουμε τα δόγματα και

την πολιτική στην άκρη και να συγκεντρωθούμε σε πραγματιστικές απαντήσεις. Αυτό σημαίνει βραχυπρόθεσμα, περισσότερη κρατική παρέμβαση, και συν-εργασία απ' όσο φυσιολογικά θα ήθελαν οι πληρωτές φόρων, οι πολιτικοί ή οι εφημερίδες της ελεύθερης αγοράς»².

Μέχρι τώρα είχαμε συνηθίσει σε τέτοιου τύπου κηρύγματα από τον Πρόεδρο George W. Bush, ο οποίος είπε στο τηλεοπτικό κοινό του δύο βδομάδες νωρίτερα ότι κανονικά και διαισθητικά μένει πιστός και παθιασμένος υποστηρικτής της ελεύθερης αγοράς, αλλά υπό τις παρούσες εξαιρετικές περιστάσεις, θα πρέπει να σκεφτεί άλλους τρόπους. Υπό τις παρούσες δύσκολες περιστάσεις θα πρέπει να αρχίσει να σκέφτεται, τελεία. Δεν μπορείτε να πείτε ότι δεν σας προειδοποιήσαμε.

Τα ποσά που περιλαμβάνονται στις συνιστώμενες «πραγματιστικές» λύσεις, που υποστηρίζουν να βάλουμε στην άκρη τις «φυσιολογικές προτιμήσεις» των «πληρωτών φόρων και των εφημερίδων της ελεύθερης αγοράς» (που σημαίνει, σύμφωνα με την υποστηριζόμενη σήμερα λύση, την ανάγκη υποταχής, αργά ή γρήγορα, της μεγάλης πλειοψηφίας του λαού σε αυξανόμενα φορολογικά βάρη) είναι κυριολεκτικά αστροναυτικά. Αντιγράφω από τον *Economist* και πάλι: «σε διάστημα τριών εβδομάδων, η κυβέρνηση αύξησε συνολικά τις ακαθάριστες υποχρεώσεις της κατά περισσότερο από ένα τρις δολάρια, σχεδόν το διπλάσιο από το μέχρι σήμερα κόστος του πολέμου του Ιράκ»³. «Οι αμερικανικές και ευρωπαϊκές τράπεζες θα προσφέρουν συνολικά κάπου 10 τρις δολάρια»⁴. «Ωστόσο η ιστορία μας διδάσκει ένα σημαντικό μάθημα: ότι οι μεγάλες τραπεζικές κρίσεις ξεπερνιούνται τελικά με τη διοχέτευση μεγάλων ποσοτήτων δημόσιου χρήματος»⁵.

Δεκάδες τρις δολάρια δημόσιου χρήματος που «διοχετεύονται» και δικαιολογούνται στο όνομα του υποτιθέμενου «σημαντικού ιστορικού μαθήματος», και βεβαίως, υπέρ του αναμφισβήτητου αγαθού σκοπού που είναι η διάσωση του συστήματος, σίγουρα δεν είναι λίγο πράγμα. Και αν προσθέσουμε σ' αυτό το μέγεθος το γεγονός που αναφέρεται στην ίδια σελίδα της λονδρέζικης έκδοσης, ότι στη διάρκεια του τελευταίου έτους και μόνο ο δείκτης τιμών των τροφίμων του *Economist* εκτινάχθηκε κατά 55%⁶ και ότι «το αγκάθι των τιμών των τροφίμων προκάλεσε την έκρηξη ταραχών σε περισσότερες από 30 χώρες⁷», στην περίπτωση αυτή το ζήτημα γίνεται αποκαλυπτικό της φύσης του συστήματος που σήμερα βρίσκεται στη βαθύτερη κρίση που γνώρισε ποτέ.

Θα μπορούσαμε να σκεφτούμε ένα σοβαρότερο κατηγορητήριο εναντίον ενός υποτίθεται αζεπέραστου συστήματος οικονομικής παραγωγής και κοινωνικής αναπαραγωγής, απ' αυτό το οποίο –στο ύψιστο σημείο της παραγωγικής του ισχύος– παράγει μια παγκόσμια επισιτιστική κρίση, και τη δυστυχία εκατομμυρίων ανθρώπων εγκλωβισμένων σ' αυτήν, σ' ολόκληρο τον κόσμο; Αυτή είναι η φύση του συστήματος που προσδοκάμε να σωθεί με κάθε κόστος, συμπεριλαμβανομένου του dished out σημερινού οικονομικού κόστους.

Πώς θα μπορούσαμε να αποκτήσουμε μια απτή αίσθηση αυτών των σπαταλούμενων τρισεκατομμυρίων; Μιας και μιλάμε για αστρονομικά μεγέθη, απεύθυνα αυτό το ερώτημα σ' ένα φίλο καθηγητή Αστροφυσικής στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου. Η απάντησή του ήταν ότι θα πρέπει να σκεφτούμε ότι ένα τρισεκατομμύριο είναι περίπου εκατό φορές η ηλικία του σύμπαντός μας. Τώρα στην κλίμακα του ίδιου μεγέθους, το σταθερά υποτιμούμενο Αμερικανικό χρέος ανέρχεται στις μέρες μας σε περισσότερα από 10 τρις. Δηλ. χίλιες φορές την ηλικία του σύμπαντός μας.

Επιτρέψτε μου να σας διαβάσω ένα μικρό απόσπασμα από μια ιαπωνική έκδοση:

«Πόσο κερδοσκοπικό χρήμα κινείται σ' ολόκληρο τον κόσμο; Σύμφωνα με μια ανάλυση των ασφαλειών Mitsubishi, το μέγεθος της παγκόσμιας "πραγματικής οικονομίας", στους κόλπους της οποίας παράγονται και εμπορεύονται τα αγαθά και οι υπηρεσίες, εκτιμάται σε \$48,1 τρις. Από την άλλη πλευρά, το μέγεθος της παγκόσμιας "χρηματοπιστωτικής οικονομίας", το σύνολο των μετοχών, ασφαλιστικών τίτλων και καταθέσεων, ανέρχεται σε \$151,8 τρις. Η χρηματοπιστωτική οικονομία, λοιπόν, έχει διογκωθεί στο τριπλάσιο και πλέον της πραγματικής οικονομίας, αναπτυσσόμενη ταχύτατα κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Η μεταξύ τους απόσταση ανέρχεται στο ποσό των \$100 τρις. Ένας αναλυτής που ενέχεται σ' αυτή την εκτίμηση είπε ότι περίπου το μισό αυτού του ποσού είναι ελάχιστα αναγκαίο για την πραγματική οικονομία. 50 τρις δολάρια, που αξίζουν περισσότερο από 5000 τρις γεν, είναι ένα τόσο μεγάλο μέγεθος που δυσκολεύομαι να το συλλάβω»⁸.

Είναι πράγματι πολύ δύσκολο ακόμα και το να συλλάβουμε, πόσο μάλλον να δικαιολογήσουμε, όπως οι απολογητές του κεφαλαίου πολιτικοί μας και οι τραπεζίτες, τα αστρονομικά ποσά της παρασιτικής κερδοσκοπίας που ανέρχονται σε ένα ύψος 5000 φορές την ηλικία του σύμπαντός μας. Αν θέλετε να έχετε ένα άλλο μέτρο του μεγέθους αυτού, φανταστείτε απλά ένα δυστυχή λογιστή των ρωμαϊκών χρόνων, που του ζητούν απλά να γράψει με κιμωλία στο μαυροπίνακά του τον αριθμό των 5000 τρις γεν σε ρωμαϊκούς αριθμούς. Ο λογιστής μας θα ήταν σε πλήρη απόγνωση. Πολύ απλά θα του ήταν αδύνατο να το κάνει. Αλλά ακόμα και αν είχε στη διάθεσή του τους αραβικούς αριθμούς, τους οποίους την εποχή εκείνη δεν διέθετε, ακόμα και τότε θα έπρεπε να βάλει 17 μηδενικά μετά τον αριθμό 5 προκειμένου να γράψει τον αριθμό που του ζητήσαμε.

Το πρόβλημα είναι ωστόσο ότι οι παραλήδες πολιτικοί και οι τραπεζίτες μας, όταν παρουσιάζουν αυτά τα προβλήματα για δημόσια κατανάλωση, φαίνεται να σκέφτονται μόνο τα μηδενικά, και όχι τις διασυνδέσεις τους. Και η προσέγγιση αυτή δεν είναι δυνατόν να λειτουργεί επ' αόριστον. Γιατί χρειαζόμαστε πολύ περισσότερο από κάποια μηδενικά προκειμένου να βγούμε από την απύθμενη τρύπα

της παγκόσμιας χρέωσης στην οποία είμαστε καταδικασμένοι από το σύστημα που τώρα θέλουν να σώσουν με κάθε κόστος.

Είναι γεγονός ότι η φοβερή δημοτικότητα που γνωρίζει ο Gordon Brown σχετίζεται με τα μηδενικά από περισσότερες της μιας απόψεις. Η εκπληκτική του νέα δημοτικότητα –η οποία μετά από δεύτερες σκέψεις ενδεχομένως να αποδειχτεί μάλλον εφήμερη– διευκρινίστηκε την περασμένη βδομάδα από τον πρωτασέλιδο τίτλο μιας εφημερίδας: «Από το μηδέν ήρωας» (*from zero to hero*). Το εν λόγω άρθρο θεωρούσε ότι ο πρωθυπουργός μας πράγματι είχε κατορθώσει να «διασώσει το σύστημα». Μ' αυτό τον τρόπο κέρδισε την υψηλή εκτίμηση.

Ο λόγος για τον οποίο προσφωνείται μ' αυτό τον τρόπο, ως ήρωας, είναι γιατί εφεύρε μια νέα ποικιλία εθνικοποίησης της καπιταλιστικής χρεωκοπίας που θα πρέπει να υιοθετήσουν με ήσυχη «συνείδηση ελεύθερης αγοράς» και όλες οι άλλες χώρες. Το γεγονός αυτό έκανε ακόμα και τον George W. Bush να αισθάνεται λιγότερο ένοχος, όταν ενεργούσε αντίθετα με την «παθιασμένη του διαίσθηση», εθνικοποιώντας ένα τεράστιο «σωρό» καπιταλιστικών χρεωκοπιών των ΗΠΑ, μια μόνο από τις οποίες –οι υποχρεώσεις των στεγαστικών τραπεζών Fannie Mae και Freddie Mac– ανέρχονται σε 5.4 τρις δολάρια (δηλ. στο ποσό που θα απαιτηθεί για να διεξάγεται ο πόλεμος του Ιράκ επί 54 χρόνια).

Η «πραγματιστική καινοτομία» –σε αντιδιαστολή προς το «δόγμα και την πολιτική», σύμφωνα με τον *Economist*– της πρόσφατης εθνικοποίησης της καπιταλιστικής χρεωκοπίας από τους «Νέους εργατικούς» είναι ότι οι πληρωτές φόρων δεν εισπράττουν απολύτως τίποτα (με άλλα λόγια, μηδέν-μηδέν-μηδέν, όσες φορές θέλετε να το γράψετε, ακόμα και δεκαεπτά) για τα τεράστια χρηματικά ποσά που επενδύονται στις χρεωκοπημένες καπιταλιστικές επιχειρήσεις, περιλαμβανομένων των δυο τρίτων εθνικοποιημένων βρετανικών τραπεζών. Αυτό το είδος εθνικοποίησης της καπιταλιστικής χρεωκοπίας είναι κάπως διαφορετικό από τις προηγούμενες εκδοχές που θεσμοθετήθηκαν μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όταν η «ρήτρα 4» του εργατικού κόμματος που υποστήριζε το δημόσιο έλεγχο των μέσων παραγωγής – αποτελούσε ακόμη μέρος του Συντάγματος. Γιατί, το 1945, οι εθνικοποιημένοι χρεωκοπημένοι τομείς της καπιταλιστικής οικονομίας μεταβιβάστηκαν στον κρατικό έλεγχο, για όσο διάστημα χρειάζοταν προκειμένου να παχύνουν και πάλι δια μέσου της γενικής φορολογίας, ώστε τελικά εν ευθέτω χρόνω, να «ιδιωτικοποιηθούν» με τον ενδεδειγμένο τρόπο.

Ακόμα και η εθνικοποίηση της χρεωκοπημένης Rolls Royce Company από το συντηρητικό Πρωθυπουργό Edward Heath το 1971 ακολούθησε το ίδιο ενοχλητικό πρότυπο του κρατικού ελέγχου και της ανοιχτά ομολογημένης εθνικοποίησης. Ωστόσο, στις μέρες μας, η ομορφιά της λύσης του Gordon Brown είναι ότι αντιστρέφει τις ενοχλήσεις, ενώ πολλαπλασιάζει τα σπαταλούμενα δισεκατομμύρια που επενδύονται στην καπιταλιστική χρεωκοπία. Ασφαλώς αυτό είναι κά-

τι που αξίζει την προαγωγή του «από μηδέν σε ήρωα», όπως και την υψηλότερη ανακήρυξή του σε «σωτήρα του κόσμου» που του απέδωσαν κάποιες άλλες εφημερίδες, σε αναγνώριση της μεγάλης ταπεινότητάς του να ικανοποιηθεί με το απόλυτο μηδέν ως αντάλλαγμα για τα δισεκατομμύρια μας (τα δικά μας, όχι τα δικά του) που γενναιόδωρα διέθεσε. Ωστόσο, μπορεί αυτό το είδος κυβερνητικού γιατρικού να θεωρηθεί ως μια οριστική λύση των προβλημάτων μας, ακόμα και σε βραχυπρόθεσμη βάση, για να μην αναφερθούμε στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά του; Μόνον οι αφελείς θα μπορούσαν να πιστέψουν κάτι τέτοιο.

Στην πραγματικότητα, τα πρόσφατα μέτρα που υιοθετήθηκαν από τις πολιτικές και τις χρηματοπιστωτικές μας αρχές στόχευαν μόνο σε μια όψη της παρούσας κρίσης: τη ρευστότητα των τραπεζών, των στεγαστικών πιστωτικών ιδρυμάτων, και των ασφαλιστικών εταιρειών. Και αυτό μόνο σε μια πολύ περιορισμένη έκταση. Η αλήθεια είναι ότι το τεράστιο ποσό που διοχετεύτηκε παριστά μόνο την πληρωμή του αποθεματικού. Από αυτή την άποψη, στο μέλλον θα απαιτηθούν πολύ περισσότερα, καθώς συνεχίζουν να μας το υπογραμμίζουν οι εν εξελίξει αναταράξεις των χρηματιστηρίων όλου του κόσμου.

Ωστόσο, πολύ πέραν του προβλήματος της ρευστότητας, μια άλλη διάσταση ακριβώς της χρηματοπιστωτικής κρίσης αφορά τη σχεδόν καταστροφική αδυναμία εξόφλησης χρεών των τραπεζών και των ασφαλιστικών εταιρειών. Το γεγονός αυτό γίνεται σαφές από τη στιγμή που λάβουμε υπ' όψη μας τις κερδοσκοπικά και ανεύθυνα τεκμαιρόμενες, αλλά εξ ίσου υπαρκτές υποχρεώσεις τους. Να σας δώσω ένα παράδειγμα: οι υποχρεώσεις δύο από τις μεγαλύτερες τράπεζές μας στη Βρετανία ανέρχονται σε \$2,4 τρις για τη κάθε μια, και προέκυψαν από την τυχοδιωκτική παραδοχή ότι δεν θα χρειαστεί ποτέ να καλυφθούν. Είναι σε θέση το καπιταλιστικό κράτος να καταβάλει εγγυήσεις για ένα τέτοιο ύψος υποχρεώσεων; Πού θα μπορούσε ενδεχομένως να δανειστεί τα απαιτούμενα γι' αυτό το σκοπό χρήματα για την επιχείρηση διάσωσης; Και ποιες θα ήταν οι αναγκαίες πληθωριστικές συνέπειες της διοχέτευσης τέτοιων ποσών μιας πραγματικά γιγαντιαίας επιχείρησης διάσωσης μέσω μιας απλής εκτύπωσης νομίσματος στην οποία θα κατέφευγε ελλείψει άλλης λύσης;

Πέραν όλων αυτών, τα προβλήματα κατά κανένα τρόπο δεν εξαντλούνται στην επικίνδυνη κατάσταση του χρηματοπιστωτικού τομέα. Γιατί, ολόένα και πιο απειθαρχα, και οι παραγωγικοί τομείς της καπιταλιστικής βιομηχανίας έρχονται αντιμέτωποι με σοβαρές δυσχέρειες, ανεξάρτητα από το βαθμό υψηλής ανάπτυξης και από το πόσο φαίνεται να ευνοούνται από την ανταγωνιστικά πλεονεκτική τους θέση στην παγκόσμια σκακιέρα του δι-εθνικού κεφαλαίου. Λόγω του περιορισμένου χρόνου μας, θα πρέπει να περιοριστώ και πάλι σε ένα, αλλά πολύ σημαντικό παράδειγμα. Αφορά την αυτοκινητοβιομηχανία των Ηνωμένων Πολιτειών, που παρήκμασε σε μεγάλο βαθμό τα τελευταία χρόνια, παρ' όλες τις επιδοτήσεις που

εισέπραξε από το ισχυρότερο καπιταλιστικό κράτος στο παρελθόν, και που ανέρχονταν σε πολλά δις δολάρια.

Παραθέτω ένα απόσπασμα από ένα άρθρο σχετικά με την εταιρεία Ford και τα παγκοσμιοποιητικά της οράματα από το 1994, που δημοσιεύτηκε στους *Sunday Times*. Ιδού λοιπόν πώς οι διακεκριμένοι δημοσιογράφοι του οικονομικού ρεπορτάζ σκιαγραφούσαν την ρόδινη εικόνα τους:

«Οι πολυεθνικές επιχείρησαν την πλήρη παγκοσμιοποίηση... “Είναι σίγουρα το μωρό του Trotman”, λέχθηκε από κάποια αμερικανική πηγή. “Έχει ένα όραμα του μέλλοντος, που λέει ότι προκειμένου να είναι παγκόσμιος νικητής, η Ford πρέπει να είναι μια πραγματικά παγκόσμια εταιρεία”. Σύμφωνα με τον Trotman, που είπε στους *Sunday Times*, τον Οκτώβριο του 1993: “Καθώς, με την είσοδο στον επόμενο αιώνα, η αυτοκινητοβιομηχανία γίνεται πιο παγκόσμια, η πύση για να βρούμε οικονομίες κλίμακας θα γίνεται όλο και μεγαλύτερη. Αν, αντί να κατασκευάσετε δύο μηχανές από 500,000 κομμάτια η κάθε μια, κατασκευάσετε μια μηχανή σε ένα εκατομμύριο κομμάτια, το κόστος είναι πολύ μικρότερο. Τελικά, θα έχουμε μια χούφτα παγκόσμιων παικτών και οι υπόλοιποι είτε απλά δεν θα υπάρχουν, είτε θα καρκινοβατούν”. Ο Trotman και οι συνάδελφοί του υπολόγισαν ότι το μέσο για να επιβληθείς στον ανταγωνισμό με τους γιαπωνέζους και την General Motors, η οποία διατηρεί στην Ευρώπη ένα πλεονέκτημα κόστους απέναντι στην Ford, είναι η πλήρης παγκοσμιοποίηση. Η Ford πιστεύει επίσης ότι χρειάζεται την παγκοσμιοποίηση προκειμένου να εισχωρήσει σε γρήγορα αναδυόμενες αγορές, όπως αυτές της Άπω Ανατολής και της Λατινικής Αμερικής»⁹.

Έτσι λοιπόν, το «μόνο» πράγμα που ξέχασε να εξετάσει ο Βρετανός Πρόεδρος του ΔΣ της Ford, Alex Trotman, την εποχή εκείνη, παρά τις φοβερές αριθμητικές του δεξιότητες που του επιτρέπουν να γνωρίζει τη διαφορά μεταξύ των 500,000 και του ενός εκατομμυρίου, είναι αυτή: Τι συμβαίνει όταν δεν μπορούν να πουλήσουν το ένα εκατομμύριο (και πολλές φορές, ακόμα περισσότερα) αυτοκίνητα, παρά το στρατηγικά προσδοκώμενο πλεονέκτημα κόστους που απολαμβάνει η εταιρεία; Στην περίπτωση της Ford, ακόμα και ο σημαντικός διαφορικός βαθμός εκμετάλλευσης τον οποίο θα μπορούσε να επιβάλει ως μια τεράστια δι-εθνική εταιρεία – δηλ. το να πληρώνει τους εργάτες της “Ford Philippines Corporation” με 25 φορές χαμηλότερες αμοιβές από αυτές του εργατικού της δυναμικού στις ΗΠΑ, ακόμα και αυτό το αναμφισβήτητο πλεονέκτημα δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί αρκετό για να εξασφαλίσει μια διέξοδο από τη θεμελιώδη της αντίφαση.

Εδώ βρισκόμαστε σήμερα, όχι μόνο στην περίπτωση της άσχημα ταπεινωμένης Ford, αλλά της General Motors, παρά το πλεονέκτημα κόστους της, το οποίο κάποτε με ζηλοτυπία ατένιζε η Ford των ΗΠΑ.

Ιδού, πώς περιγράφεται η σημερινή δυσάρεστη κατάσταση του κλάδου της αυ-

τοκινητοβιομηχανίας σε μια από τις τελευταίες εκδόσεις του *Economist* όπου γίνεται λόγος για την πρόσφατα θεσμοθετημένη συμφωνία που παρέχει μεγάλες κρατικές επιδοτήσεις στις γιγαντιαίες αμερικανικές αυτοκινητοβιομηχανίες :

«Η [εν λόγω] συμφωνία σημαίνει ότι οι αυτοκινητοβιομηχανίες –δεχόμενες την ευλογία των κρατικών εγγυήσεων– θα λάβουν δάνεια με επιτόκιο γύρω στο 5% αντί του 15%, το οποίο θα ήταν το επιτόκιο δανεισμού τους από την ελεύθερη αγορά, στις σημερινές συνθήκες»¹⁰.

Ωστόσο, κανένα ποσό επιδότησης οποιουδήποτε είδους δεν μπορεί να θεωρηθεί αρκετά ικανοποιητικό, γιατί οι «τρεις μεγάλες» εταιρείες (General Motors, Ford και Chryslers) βρίσκονται στο όριο της χρεοκοπίας, παρά το γεγονός ότι το μωρό του οράματος του Trotman είναι πλέον ένας ολόκληρος έφηβος. Έτσι λοιπόν, ο *Economist* πρέπει να παραδεχτεί ότι:

«Από τη στιγμή που αρχίζουν να ρέουν επιδοτήσεις σαν κι αυτήν, είναι δύσκολο να τις σταματήσεις. Μια πρόσφατη μελέτη του Ινστιτούτου Κάτο, ενός δεξιάς απόκλισης think tank, ανακάλυψε ότι μόνο για το 2006 η ομοσπονδιακή κυβέρνηση δαπάνησε κάπου \$92 δις για επιδοτήσεις επιχειρήσεων. Από αυτά, μόνο \$21 δις δόθηκαν σε αγρότες. Ένα μεγάλο μέρος των υπολοίπων δόθηκαν σε εταιρείες όπως η Boeing, η IBM και η General Motors, υπό τη μορφή ενισχύσεων πίστης εξαγωγών και διαφόρων επιδοτήσεων έρευνας.

Οι Τρεις Μεγάλες παραπονούνται ήδη ότι θα αργοπορήσει υπερβολικά η είσπραξη του [κρατικού] χρήματος, και επιθυμούν την επιτάχυνση της διαδικασίας. Ακόμα, θέλουν ένα πρόσθετο ποσό \$25 δις, που πιθανόν να προσαρτηθεί στη δεύτερη έκδοση του λογαριασμού διάσωσης της Wall Street. Η λογική των εγγυήσεων της Wall Street είναι ότι η πίστωση υποστυλώνει τα πάντα. Το Detroit δεν μπορεί να αρχίσει να έχει τέτοιες αξιώσεις. Ωστόσο, με δεδομένες τις επιτυχείς πιέσεις που ασκούν τα lobby του, πόσο θα αργήσουν οι νοσούσες αεροπορικές εταιρείες και οι υπό πτώχευση εταιρείες λιανικού εμπορίου να “κολλήσουν” στην ουρά;»¹¹.

Η τεράστια κερδοσκοπική επέκταση του χρηματοπιστωτικού τυχοδιωκτισμού, ιδίως τις τελευταίες τρεις ή τέσσερις δεκαετίες, είναι βεβαίως αδιαχώριστη από την ολοένα βαθύτερη κρίση των παραγωγικών βιομηχανικών κλάδων και τις δυσχέρειες που ανακύπτουν από την ακραία βραδυκίνητη κεφαλαιακή συσσώρευση (και μάλιστα αποτυχημένη συσσώρευση) αυτού του παραγωγικού πεδίου οικονομικής δραστηριότητας. Αναπόφευκτα, πλέον, η κρίση γίνεται πολύ χειρότερη και στο κλάδο της βιομηχανικής παραγωγής.

Φυσικά, η αναγκασία συνέπεια της ολοένα βαθύτερης κρίσης των παραγωγικών κλάδων της «πραγματικής οικονομίας», όπως αρχίζουν τώρα να την αποκαλούν, αντιδιαστέλλοντάς την από τον κερδοσκοπικό χρηματιστικό τυχοδιωκτισμό, είναι η ανάπτυξη της ανεργίας παντού και σε τρομακτική κλίμακα, και η ανθρωπινή δυστυχία που συνδέεται με αυτήν. Το να προσδοκούμε μια ευτυχή λύση αυ-

τών των προβλημάτων από τις επιχειρήσεις διάσωσης που αναλαμβάνει το καπιταλιστικό κράτος θα ήταν μια μεγάλη αυταπάτη.

Αυτό είναι το πλαίσιο στο οποίο οι πολιτικοί μας θα έπρεπε πραγματικά να αρχίσουν να προσέχουν τα υποτιθέμενα «σημαντικά μαθήματα της ιστορίας», αντί να ξεδεύουν μεγάλες ποσότητες δημόσιου χρήματος» υπό το πρόσχημα του «μαθήματος της ιστορίας». Γιατί ως αποτέλεσμα της ιστορικής ανάπτυξης υπό την κυριαρχία του κεφαλαίου στη δομική του κρίση, στην εποχή μας έχουμε φτάσει σ' ένα σημείο όπου πρέπει να υποστούμε την καταστρεπτική συνέπεια μιας ολοένα επιδεινούμενης συμβίωσης μεταξύ του κρατικού νομοθετικού πλαισίου της κοινωνίας μας και του υλικής παραγωγικής τάξης πραγμάτων, όπως και της αντίστοιχης χρηματοπιστωτικής διάστασης της κατεστημένης κοινοτικής αναπαραγωγικής τάξης πραγμάτων.

Αντιλαμβανόμαστε ότι η διαχείριση της συμβιωτικής σχέσης μπορεί να γίνεται, και συχνά πράγματι γίνεται, με πρακτικές ακραίες διαφθοράς, από μέρους των προνομιούχων εκπροσωπήσεων του κεφαλαίου, τόσο στις επιχειρήσεις, όσο και στην πολιτική. Γιατί, ανεξάρτητα από το πόσο διεφθαρμένες μπορεί να είναι αυτές οι πρακτικές, βρίσκονται σε απόλυτο συντονισμό με τις θεσμοποιημένες αντι-αξίες της κατεστημένης τάξης πραγμάτων. Και —στο πλαίσιο της συμβίωσης που επικρατεί μεταξύ του οικονομικού πεδίου και των κυρίαρχων πολιτικών πρακτικών — οι πρακτικές αυτές είναι απολύτως επιτρεπτές, χάρη στον εξόχως αμφίβολο και συχνά ακόμα και σαφώς αντιδημοκρατικό διευκολυντικό ρόλο της αδιαπέραστης νομοθετικής ζούγκλας που προσφέρεται από αυτή την άποψη από το κράτος στο χρηματοπιστωτικό τομέα.

Η διαφθορά, σε μια μεγάλη ποικιλία των πραγματοποιήσιμων μορφών της, είναι η κανονικότητα του κεφαλαίου. Οι εξαιρετικά καταστρεπτικές εκδηλώσεις της με κανένα τρόπο δεν περιορίζονται στη λειτουργία του στρατιωτικο-βιομηχανικού συμπλέγματος. Μέχρι τώρα, ο άμεσος ρόλος του καπιταλιστικού κράτους στον παρασιτικό κόσμο της χρηματοπιστωτικής σφαίρας δεν έχει μόνο μια θεμελιώδη σημασία, δεδομένου του διαστροφικού του μεγέθους, όπως μπορέσαμε να διαπιστώσουμε με οδυνηρή σαφήνεια τις δύο τελευταίες βδομάδες, αλλά ήταν επίσης και εν δυνάμει καταστρεπτικός.

Το δυσάρεστο γεγονός στο ζήτημα αυτό είναι ότι οι γιγάντιες αμερικανικές στεγαστικές τράπεζες, όπως η Fannie Mae και η Freddie Mac, στηρίχθηκαν μέσω διαφθοράς και προμηθεύτηκαν γενναιόδωρα με υψηλής κερδοφορίας αλλά απολύτως αδικαιολόγητες εγγυήσεις από μέρους της νομοθετικής ζούγκλας του αμερικανικού κράτους, όπως επίσης μέσω των προσωπικών υπηρεσιών ατιμώρητης πολιτικής διαφθοράς. Μάλιστα, η πυκνότερη από ποτέ νομοθετική ζούγκλα του αμερικανικού κράτους τυχάνει να είναι ο «δημοκρατικός» νομιμοποιητής της θεσμοθετημένης διαφθοράς στις κοινωνίες μας. Οι εκδότες και δημοσιογράφοι του

Economist είναι πολύ καλοί γνώστες των πρακτικών εξαπάτησης, μέσω των οποίων, στην περίπτωση των γιγαντιαίων αμερικανικών στεγαστικών τραπεζών, που απολάμβαναν από το κράτος μια σκανδαλωδώς ευνοϊκή μεταχείριση [εδώ αντιγράφω από τον *Economist*]

«επέτρεψαν στις Fannie και Freddie να λειτουργούν με ελάχιστα ποσά κεφαλαίου. Οι δύο όμιλοι διέθεταν ίδια κεφάλαια (σύμφωνα με το ρυθμιστικό τους νόμο) που ανέρχονταν σε \$34,2 δις στα τέλη του 2007. Το ποσό αυτό υποστήριζε \$5,2 τρις δανείων και εγγυήσεων, δηλ. ένα ποσοστό μόχλευσης 65 προς 1 [!!!]. Σύμφωνα με τον ερευνητικό όμιλο Credit Sights, οι Fannie και Freddie ήταν εταίροι σε συναλλαγές παραγώγων αξίας \$2,3 τρις, που σχετιζόνταν με τις ... δραστηριότητές τους. Δεν υπήρχε περίπτωση να επιτραπεί σε μια ιδιωτική τράπεζα να διατηρεί ένα τόσο υψηλής μόχλευσης ισολογισμό¹² ούτε να αξιολογείται με τον υψηλότερο δείκτη πιστωληπτικής ικανότητας... Χρησιμοποιούσαν τη φτηνή τους πίστωση για να αγοράσουν τίτλους υψηλότερης απόδοσης»¹³.

[Πέραν αυτού,] «Με τόσο μεγάλα διακυβεύματα, δεν προκαλεί έκπληξη το ότι οι εταιρείες οικοδόμησαν μια φοβερή μηχανή ομάδων πίεσης (lobby). Πρώην πολιτικοί έπιασαν δουλειά. Όσοι ασκούσαν κριτική περίμεναν μια σκληρή κούρσα. Οι εταιρείες δεν φοβόντουσαν να δαγκώσουν το χέρι που τις τάζει»¹⁴.

Το «δεν φοβόντουσαν να δαγκώσουν το χέρι που τις τάζει» αναφέρεται βεβαίως στο νομοθετικό σώμα του αμερικανικού κράτους. Αλλά, γιατί να φοβούνται; Τέτοιες γιγαντιαίες εταιρείες συγκροτούν μια πλήρη συμβίωση με το καπιταλιστικό κράτος. Πρόκειται για μια σχέση που ανήθικα διατρανώνεται από την άποψη του εμπλεκόμενου προσωπικού, μέσω της πράξης πρόσληψης πολιτικών που θα μπορούσαν να τις εξυπηρετήσουν προνομιακά, με «ποσοστά μόχλευσης 65 προς 1», που κάνουν τον ανθρώπινο νου να σαστίζει, και τη σχετική αξιολόγηση πιστωληπτικής ικανότητας, ακόμα και σύμφωνα με την απρόθυμη ομολογία του *Economist*.

Η βαρύνουσα σημασία της παρούσας κατάστασης υπογραμμίζεται χαρακτηριστικά από τη συγκυρία που περιγράφεται με τα παρακάτω λόγια από τον *Economist*: «κάποιοι παίκτες της αγοράς των swaps της αθέτησης πιστωτικών υποχρεώσεων στοιχημάτισαν πρόσφατα πάνω στο αδιανόητο: ότι η Αμερική ενδέχεται να αθετήσει τις υποχρεώσεις που συνεπάγονται από το χρέος της»¹⁵. Φυσικά τέτοιοι παίκτες αντιδρούν ακόμα και σε γεγονότα του χαρακτήρα και της βαρύτητας που γνωρίζουμε σήμερα, με το μόνο δυνατό τρόπο που γνωρίζουν: με το να απομυζούν κέρδη ακόμα και μέσα απ' αυτά.

Ο μεγάλος μπελάς για τον παγκόσμιο καπιταλισμό είναι ωστόσο ότι η αθέτηση του αμερικανικού χρέους δεν είναι καθόλου αδιανόητη. Το αντίθετο: είναι –και ήταν επί ένα πολύ μεγάλο διάστημα– μια επερχόμενη βεβαιότητα. Γι' αυ-

τόν ακριβώς το λόγο, πριν από πολλά χρόνια (το 1995, για την ακρίβεια) έγραφα ότι:

Σ' ένα κόσμο χρηματοπιστωτικής ανασφάλειας τίποτα δεν ταιριάζει καλύτερα στην πρακτική του κερδοσκοπικού παιγνιδιού με αστρονομικά και εγκληματικά ανασφάλιστα ποσά στα παγκόσμια χρηματιστήρια –που επισκιάζει ένα σεισμό μεγέθους 9 ή 10 βαθμών της χρηματοπιστωτικής κλίμακας ρίχτερ– από το να αποκαλούμε τις επιχειρήσεις που εμπλέκονται σ' αυτό το κερδοσκοπικό παιγνίδι «διαχείριση τίτλων (*securities*)»... Το πότε ακριβώς και με ποια μορφή –της οποίας μπορεί να υπάρξουν διάφορες εκδοχές, περισσότερο ή λιγότερο βάνουσες– οι ΗΠΑ θα αθετήσουν το αστρονομικό τους χρέος δεν μπορεί να προβλεφθεί αυτή τη χρονική στιγμή. Ως προς αυτό μπορούμε να διατυπώσουμε δυο βεβαιότητες. Η πρώτη είναι ότι το αναπόφευκτο της αμερικανικής αθέτησης θα έχει βαθιές συνέπειες για τους πάντες σ' αυτό τον πλανήτη. Και η δεύτερη είναι ότι η προεξέχουσα ηγεμονική θέση των ΗΠΑ θα συνεχίσει να επιβάλλεται με κάθε τρόπο, ώστε να υποχρεωθεί ο υπόλοιπος κόσμος του πλανήτη να πληρώσει για το αμερικανικό χρέος στο βαθμό εκείνο στον οποίο είναι σε θέση να κάνει κάτι τέτοιο»¹⁶.

Βεβαίως, η σημερινή επιδείνωση της κατάστασης συνίσταται στο ότι ο υπόλοιπος κόσμος –ακόμα και με την ιστορικά άκρως ειρωνική μαζική κινέζικη συμβολή στο ισοζύγιο του αμερικανικού υπουργείου οικονομικών– είναι όλο και λιγότερο σε θέση να γεμίσει τη «μαύρη τρύπα» που παράγει σε όλο και μεγαλύτερη κλίμακα η ακόρεστη δίψα της Αμερικής για πιστώσεις, όπως αποδεικνύεται από τις παγκόσμιες αντηχήσεις της πρόσφατης τραπεζικής και στεγαστικής κρίσης των ΗΠΑ. Το νέο αυτό δεδομένο οδηγεί στην υποχρεωτική αθέτηση του χρέους των ΗΠΑ, σε μια «από τις περισσότερο ή λιγότερο βάνουσες εκδοχές της» πολύ εγγύτερα.

Η αλήθεια αυτού του δυσάρεστου ζητήματος είναι ότι δεν μπορεί να υπάρξει διέξοδος από αυτές τις σε τελική ανάλυση αυτοχειριαστικές αντιφάσεις¹⁷, που είναι αξεχώριστες από την επιταγή του ατέρμονου επεκτατισμού του κεφαλαίου, ανεξάρτητα από τις όποιες συνέπειες –που εντελώς αυθαίρετα και παραπλανητικά συγχέονται με τη μεγέθυνση ως τέτοια– χωρίς μια ριζική αλλαγή του τρόπου κοινωνικής μεταβολικής αναπαραγωγής, με την υιοθέτηση των τόσο απαραίτητων και ορθολογικών πρακτικών της μόνης βιώσιμης οικονομίας, της προσανατολισμένης στις ανθρώπινες ανάγκες, αντί του αλλοτριωτικού, αποκτηνητικού και ταπεινωτικού κέρδους.

Αυτά είναι τα ανυπέρβλητα εμπόδια της αυτο-εξυπηρετούμενης διεθνοποίησης του κεφαλαίου που πρέπει να αντιμετωπιστούν, ανεξάρτητα από το πόσο δύσκολο θα είναι αυτό, στις παρούσες συνθήκες. Γιατί η απόλυτα αναγκαία υιοθέτηση και η αρμόζουσα μελλοντική ανάπτυξη της μόνης βιώσιμης οικονομίας είναι αδια-

νόητη χωρίς το ριζικό μετασχηματισμό της ίδιας της κατεστημένης κοινωνικοοικονομικής και πολιτικής τάξης πραγμάτων.

Ο Gordon Brown πρόσφατα εξέφρασε τη δυσaréσκεία του σχετικά με τον «αχαλίνωτο καπιταλισμό», εν ονόματι μιας ολοκληρωτικά απροσδιόριστης «ρύθμισης». Θα θυμάστε ίσως ότι ο Γκορμπατσόφ επίσης, ήθελε επίσης ένα είδος ρυθμισμένου σοσιαλισμού υπό το όνομα «σοσιαλισμός της αγοράς», και θα πρέπει επίσης να γνωρίζετε τι έπαθε και αυτός, και τα τραγελαφικά οράματά του. Από την άλλη μεριά, η έκφραση του συντηρητικού βρετανού πρωθυπουργού Edward Heath για το ίδιο αμάρτημα του «αχαλίνωτου καπιταλισμού» ήταν «η απαράδεκτη όψη του καπιταλισμού». Παρ' όλα αυτά, ο «αχαλίνωτος καπιταλισμός» παρά τις «απαράδεκτες όψεις» του, παρέμενε όλες αυτές τις δεκαετίες, όχι μόνο «αποδεκτός», αλλά –στην πορεία της περαιτέρω ανάπτυξής του– έγινε πολύ χειρότερος. Γιατί, το αιτιακό θεμέλιο των όλο και σοβαρότερων προβλημάτων μας δεν είναι η «απαράδεκτη όψη του μη ρυθμισμένου καπιταλισμού», αλλά η καταστρεπτική ουσία του. Αυτή ακριβώς η παντοδύναμη ουσία πρέπει να αντισταθεί και να ακυρώσει όλες τις προσπάθειες που στοχεύουν ακόμα και στην ελάχιστη συγκράτηση του καπιταλιστικού συστήματος – καθώς, πράγματι, το σύστημα αυτό κατόρθωσε να ακυρώσει ανάλογες προσπάθειες στο παρελθόν, όπως με τη μεταμόρφωση του σοσιαλδημοκρατικού «παλαιού Εργατικού κόμματος» στη Βρετανία σε νεοφιλελεύθερο «Νέο Εργατικό κόμμα». Αντίστοιχα, το περιοδικά ανανεωνόμενο όραμα της ρύθμισης του καπιταλισμού με ένα δομικά σημαντικό τρόπο μπορεί μόνο να ισοδυναμεί με προσπάθεια να δέσουμε κόμπους στον άνεμο.

Ωστόσο, το τελευταίο πράγμα που χρειαζόμαστε σήμερα είναι να συνεχίσουμε να δένουμε κόμπους στον άνεμο, ενώ έχουμε να αντιμετωπίσουμε τη σοβαρότητα της δομικής κρίσης του κεφαλαίου, η οποία απαιτεί την εγκατάσταση μιας ριζικής συστημικής αλλαγής. Είναι άκρως αποκλυπτικό σχετικά με τον μη διορθώσιμο χαρακτήρα του κεφαλαιακού συστήματος, ότι ακόμα και σε μια εποχή σαν τη σημερινή, όταν το τεράστιο μέγεθος της υπό εξέλιξη κρίσης δεν μπορούν να το αρνηθούν ούτε ακόμα και οι πιο αφοσιωμένοι *ex officio* απολογητές του συστήματος –μιας κρίσης που πριν από λίγες μέρες ένας αναπληρωτής διοικητής της Τράπεζας της Αγγλίας περιέγραφε ως τη μεγαλύτερη οικονομική κρίση της σύγχρονης ιστορίας– ότι τίποτα δεν μπορεί να σχεδιαστεί, πόσο μάλλον να υλοποιηθεί, για τη βελτίωση των θεμελιωδών μειονεκτημάτων μιας ολοένα και περισσότερο καταστρεπτικής κοινωνικής αναπαραγωγικής τάξης πραγμάτων, από εκείνους που ελέγχουν τους οικονομικούς και πολιτικούς μοχλούς της κοινωνίας μας.

Σε αντίθεση με την πρόσφατη φωτεινή ρήση του αναπληρωτή του, ο διοικητής της Τράπεζας της Αγγλίας, Mervin King, δεν είχε απολύτως καμιά επιφύλαξη σχετικά με την αρτιότητα του πολυαγαπημένου κεφαλαιακού συστήματος, και ούτε είχε την παραμικρή πρόβλεψη της επερχόμενης κρίσης, όταν εξυμνούσε στους

ουρανούς το απολογητικό του κεφαλαίου βιβλίο του Martin Wolf, με τον αυτάρεσκο, αυταρχικά δογματικό τίτλο: «Γιατί λειτουργεί η παγκοσμιοποίηση». Αποκάλεσε μάλιστα το βιβλίο αυτό μια «συγκλονιστική διανοητική κριτική των αντιπάλων της παγκοσμιοποίησης» και μια «πολιτισμένη, σοφή και αισιόδοξη οπτική του οικονομικού και πολιτικού μας μέλλοντος»¹⁸. Τώρα, ωστόσο, είμαστε όλοι υποχρεωμένοι να δείχνουμε τουλάχιστον κάποιο ενδιαφέρον για την πραγματική φύση και τις αναγκαίες καταστρεπτικές συνέπειες της δογματικά επευφημούμενης καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης.

Φυσικά, η προσωπική μου στάση απέναντι στο βιβλίο του Wolf ήταν πολύ διαφορετική από αυτή του Mervyn King, και άλλων που μοιράζονται τα ίδια έννομα συμφέροντα. Την εποχή της δημοσίευσής του, το 2004, είχα κάνει το εξής σχόλιο:

«Ο συγγραφέας, που είναι ο επικεφαλής του οικονομικού σχολιασμού των *Financial Times* του Λονδίνου, ξεχνάει να θέσει το πραγματικά σημαντικό ερώτημα: Για ποιόν λειτουργεί (η παγκοσμιοποίηση); αν πράγματι λειτουργεί. Η αλήθεια είναι ότι λειτουργεί, προς το παρόν, και σίγουρα λειτουργεί καλά, για τους υπεύθυνους λήψης των αποφάσεων του διεθνικού κεφαλαίου, όχι όμως για τη συντριπτική πλειοψηφία της ανθρωπότητας που υποχρεώνεται να υφίσταται τις συνέπειες. Και καμιά έκταση «δικαιοδοτικής ολοκλήρωσης» που εισηγείται ο συγγραφέας – δηλ. σε απλά αγγλικά, ο πιο σφικτός άμεσος έλεγχος των ελεεινολογούμενων “υπερβολικά πολλών κρατών” πρόκειται να θεραπεύσει την κατάσταση. Στην πραγματικότητα, η καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση δεν λειτουργεί και δεν μπορεί να λειτουργήσει. Γιατί δεν μπορεί να ξεπεράσει τις ασυμφιλίωτες αντιφάσεις και τους ανταγωνισμούς που εκδηλώνονται μέσω της παγκόσμιας δομικής κρίσης του συστήματος. Η ίδια η καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση είναι η αντιφατική εκδήλωση αυτής της κρίσης, που επιχειρεί να ανατρέψει τη σχέση αιτίας / αποτελέσματος, σε μια μάταιη προσπάθεια να θεραπεύσει μερικές αρνητικές συνέπειες μέσω άλλων συνεπειών που προσδοκάται να έχουν θετικές επιπτώσεις, γιατί είναι δομικά ανίκανη να θεραπεύσει τις αιτίες τους»¹⁹.

Με αυτή την έννοια, οι πρόσφατες προσπάθειες ακύρωσης των εντεινόμενων συμπτωμάτων της κρίσης μέσω μια κυνικά καμουφλαρισμένης εθνικοποίησης αστρονομικών μεγεθών της καπιταλιστικής χρεωκοπίας, μακριά από τους υπό ανεύρεση κρατικούς πόρους, δεν θα μπορούσε παρά να σηματοδοτεί τους βαθύτερους ανταγωνιστικούς δομικούς παράγοντες της καταστρεπτικότητας του καπιταλιστικού συστήματος. Γιατί, αυτό που διακυβεύεται σήμερα δεν είναι απλά μια μαζική χρηματοπιστωτική κρίση αλλά η δυνητική αυτοκαταστροφή της ανθρωπότητας σ' αυτή την καμπή της ιστορικής εξέλιξης, τόσο στρατιωτικά, όσο και μέσω της εν εξελίξει καταστροφής της φύσης.

Παρά τη συντονισμένη χειραγώγηση των επιτοκίων και την πρόσφατη χωρίς

νόημα σύνοδο κορυφής των κυρίαρχων καπιταλιστικών χωρών, τίποτα δεν επιτεύχθηκε οριστικά με το να τροφοδοτούνται με τεράστια χρηματικά ποσά οι απύθμενες τρύπες της τρικλίζουσας χρηματοπιστωτικής αγοράς. Η ουσιαστική παγκόσμια απάντηση σ' ένα κενό εμπιστοσύνης, όπως ευελπιστούν ο *Economist* και τα αφεντικά του, ανήκει στον κόσμο της (όχι και τόσο καθαρής) φαντασίας. Γιατί, μια από τις μεγαλύτερες ιστορικές αποτυχίες του κεφαλαίου, ως ο επί μακρόν κατεστημένος τρόπος κοινωνικού μεταβολικού ελέγχου, είναι η αδιάκοπη κυριαρχία των εν δυνάμει πλέον επιθετικών εθνικών κρατών, και το ανέφικτο της καθιέρωσης του κράτους του κεφαλαιοκρατικού συστήματος ως τέτοιου στη βάση των δομικά εμπεδωμένων ανταγωνισμών αυτού του συστήματος.

Το να φανταζόμαστε ότι στο πλαίσιο τέτοιων ανταγωνιστικών δομικών προσδιορισμών είναι δυνατόν να βρεθεί μια αρμονική μόνιμη λύση στην όλο και βαθύτερη δομική κρίση της πιο φαύλης τάξης πραγμάτων στην παραγωγή και την ανταλλαγή – τάξη πραγμάτων που εμπλέκεται πλέον στην παραγωγή μιας ακόμα και παγκόσμιας επισιτιστικής κρίσης, πέραν των άλλων εκκωφαντικών αντιφάσεων, περιλαμβανομένης της περισσότερο από ποτέ άλλοτε διάχυτης καταστροφής της φύσης– χωρίς ούτε αυτή την προσπάθεια θεραπείας των θλιβερών αχρειοτήτων της, είναι το χειρότερο είδος ευσεβών πόθων, στα όρια του ολικού ανορθολογισμού. Γιατί, αυτο-αντιφατικά, η λογική αυτή θέλει να διατηρήσει την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων, παρά τις εκρηκτικές αχρειότητες και τους ανταγωνισμούς της. Και η λεγόμενη «δικαιοδοτική ολοκλήρωση των υπερβολικά πολλών κρατών» υπό την κυριαρχία ορισμένων αυτο-υποδεικνυόμενων (ή ακόμα και ενός μόνο τέτοιου, όπως υποστηρίζουν κάποιοι επιφανείς απολογητές του κεφαλαίου), μπορεί μόνο να υπονοήσει την –εξ ίσου αυτο-αντιφατική– διατήρηση της δυνητικά αυτοχειριαστικής παγκόσμιας ιμπεριαλιστικής κυριαρχίας.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο Μαρξ διατηρεί σήμερα την εγκυρότητά του περισσότερο από ποτέ. Γιατί μόνο μια ριζική συστημική αλλαγή μπορεί να προσφέρει την ιστορικά βιώσιμη ελπίδα και λύση για το μέλλον.

Σημειώσεις

1. Εισήγηση που παρουσιάστηκε σε μια συνάντηση στο Conway Hall του Λονδίνου, στις 21 Οκτωβρίου 2008.

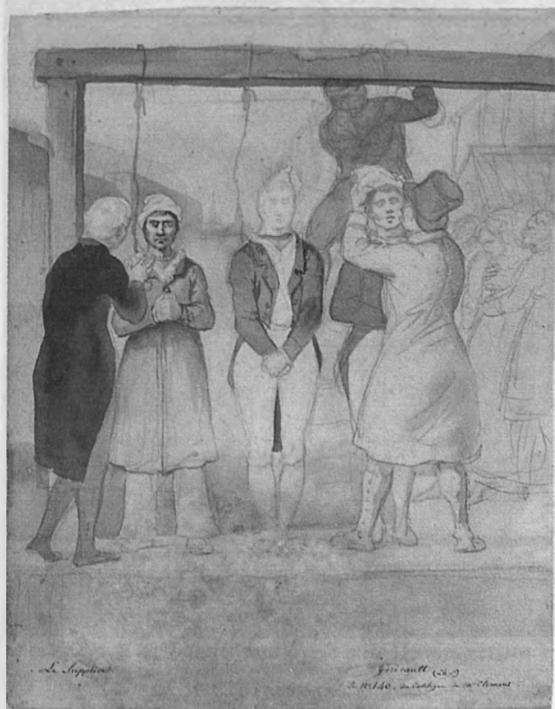
2. Όλα αυτά τα αποσπάσματα προέρχονται από το ίδιο editorial του *Economist*, της 11ης Οκτωβρίου 2008, σ. 13.

3. *The Economist*, 11 Οκτωβρίου 2008, ειδικό αφιέρωμα, σ. 3.

4. Οπ.

5. Οπ., σ. 4.

6. Όπ.
7. Όπ., σ. 6.
8. Shii Kazuo, in *Japan Press Weekly*, Ειδικό αφιέρωμα, 2008, σ. 20.
9. Andrew Lorenz και Jeff Randall, Η Ford ετοιμάζεται για την επανάσταση της παγκοσμιοποίησης, *The Sunday Times*, 27 Μαρτ. 1994, Section 3, p. 1.
10. «Η χρηματική εγγύηση που ψηφίστηκε. Στο ρεύμα των συμφορών της Wall Street, οι τρεις Μεγάλες πετυχαίνουν μια τεράστια επιδότηση», *the Economist*, 4.10.2008, σ. 82.
11. Όπ., σ. 83.
12. Η Lehman Brothers, μια από τις κυριότερες ιδιωτικές εμπορικές τράπεζες, είχε ένα βαθμό μόχλευσης 30 προς 1. Ήδη αρκετά κακό!
13. “Fannie Mae and Freddie Mac: End of illusions”, *The Economist*, July 19-25, 2008, σ. 84.
14. “A brief family history: Toxic fudge”, *The Economist*, July 19-25, 2008, σ. 84
15. Fannie Mae and Freddie Mac: End of illusions”, *The Economist*, July 19-25, 2008, σ. 85.
16. “The present Crisis”, Part IV of *Beyond Capital* (London, 1995, pp. 962-3).
17. Για το ζήτημα αυτό βλ. “Qualitative growth in Utilization: The Only Viable Economy”, section 9.5 του βιβλίου μου *The Challenge and Burden of Historical Time*, Monthly Review Press, New York, 2008. pp. 272-93. (Herranisata, no 36, 37).
18. Επίλογος του Mervyn King στο οπισθόφυλλο του βιβλίου του Martin Wolf, *Why Globalization Works*, Yale University Press, 2004.
19. Στο “Education – Beyond Capital”, εναρκτήρια διάλεξη, που δόθηκε στο *Forum Mundial de Educacao*, Porto Allegre, 28 Ιουλ. 2004. Βλ. επίσης το κεφάλαιο “Why Capitalist Globalization Cannot Work?” στο βιβλίο μου *The Challenge and Burden of Historical Time*, Monthly Review Press, New York, 2008, pp. 380-398.

Τ. Ζερικό, Απαγχονισμός
του Arthur Thistlewood και
των συνενόχων του στο Λονδίνο,
1820.

Τ. Ζερικό, Ο μονομανής της στρατιωτικής διοίκησης, 1819-1820.